

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

50 ÅRS JUBILÆUMSUDSTILLING 1985

I HADERSLEV DEN 1., 2. og 3. NOVEMBER

SØNDERJYDSK MALERSAMMENSLUTNING AF 1935

4 • 2016

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk
Samfund for Sønder-
jylland i samarbejde
med Museum
Sønderjylland
og Kulturfokus

Pris for medlemskab
295 kr. årligt inkl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kirm Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kicl@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
- Kulturhistorie Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Ove Kirketerp
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Mohrdieck Tryk A/S
Aabenraa

I dette nummer

Hyrdedrengen der blev professor 123
O.D. Ottesen (1816-1892) var en kunstner med en ualmindelig evne til at male blomstermotiver. Museumsinspektør, Morten la Cour, Kunstmuseet Brundlund Slot, fortæller om blomstermaleriet som genre og tegner et portræt af maleren og hans kunst.

Hans Storm 127
Digteren Hans Storm i Gråsten er glemt i dag. Forfatteren H.E. Sørensen tegner et portræt af digteren, der malede naturen, årets gang og stemninger i lyriske toner.

Sønderjyske højskolebygmestre/-arkitekter før 1920 133
En række markante sønderjyske arkitekter fik deres uddannelse på højskoler i Danmark. Helge C. Jacobsen har set på denne gruppe af højskolearkitekter, der var stærkt præget af Bedre Byggeskik og fik stor indflydelse på arkitekturen i Sønderjylland i første halvdel af det tyvende århundrede.

Borte for altid? 142
Bladet 'Den Danske Slesviger' fra midten af 1862 til midten af 1864 synes sporløst forsvundet. I forbindelse med et projekt efterlyser Anders Hauge det centrale kildemateriale.

Grænselandskronik 144
Grænsekontrollen er fortsat et hot emne i såvel Sønderjylland som landspolitisk. Fhv. lektor Jørn Buch ser set på debatten, illoyalitet, sommerhusturister og andre emner i de sønderjyske aviser.

Bognyt 154

Det sker - i Museum Sønderjylland 156

Bagsiden om forsiden 160
Den 17. marts 1935 holdt Sæmmenslutningen af Tegne- og Maleinteresserede i Sønderjylland stiftende generalforsamling på Harmonien i Haderslev. Carl Heydenreich trækker linjerne op i foreningens historie.

Forsidebilledet: Forsiden på udstillingskataloget ved 50-året for stiftelsen af Sønderjysk Malersæmmenslutning af 1935. Udstillingen fandt sted på Hotel Norden i Haderslev.

Hyrdedrengen der blev professor

Af Morten la Cour

Den 2. oktober 1892 døde O.D. Ottesen og dermed en kunstner med et usædvanligt greb om blomstermaleriet. Museumsinspektør, Morten la Cour, Kunstmuseet Brundlund Slot, tegner et portræt af maleren og hans kunst.

SÅLEDES LØD OVERSKRIFTEN på en af de nekrologer, der blev bragt efter kunstneren O.D. Ottesens død 2. oktober 1892. Kunstneren, der formåede at blive respekteret som en af landets bedste blomstermalere, kan i 2016 fejre 200-års dag, hvilket vil blive markeret med den hidtil største udstilling om den sønderjyske kunstner. Det sker den 5. november på Museum Sønderjylland - Kunstmuseet Brundlund Slot.

Efter Ottesens død dalede interessen og kunstneren gled ud i glemsel. Ottesens eftermæle er heller ikke blevet bedre af, at kunsthistorieforskningen i løbet af det 20. århundrede konsekvent har set ned på denne del af kunsthistorien og afskrevet blomstermaleriet som en vag og overfladisk aflagens af det 17. århundredes nederlandske ditto.

Ved et nærmere eftersyn afsløres det dog, at Ottesen ikke er en typisk repræsentant for genren. Tværtimod er der tale om en kunstner, der i høj grad turde udfordre genren med utraditionelle virkemidler. I flere værker udfordrer han det traditionelle maleri med overraskende og for tiden usædvanlige greb, hvad enten det drejer sig om beskæring, komposition eller motiv. I et enkelt tilfælde har

han således helt uden sidestykke forsøgt at skildre et stykke musik (Andanten i Beethovens Pastorale Symfoni, 1860, Statens Museum for Kunst).

Otto Diderich Ottesen blev født den 3. april 1816 i Broager som søn af en fattig husmand. Efter nogle år flyttede familien til en lille landejendom i Kværs, og eftersom Ottesen efterhånden fik mange søskende, måtte han hjælpe til med at brødføde den omfattende husholdning. Allerede som otteårig blev han sendt ud at tjene som hyrdedreng. Da han blev 12, fik han ansættelse på en større gård, hvor han gik til hånd. Først som 18-årig lykkedes det ham via hjælp fra hans morbroder, der var lærer og inspektør ved Skt. Petri Pigeskole, at komme til København, hvor han startede i malerlære hos en malermester. Samme år blev han tilmed optaget på Kunstakademiet. Han gennemførte dog aldrig uddannelsen. På akademiet rangerede figurtegningen højest. Kunstnerne blev i teorien alle uddannet til 'historiemalere' - skildrere af mytologiske og historiske motiver, den ypperste disciplin inden for kunsthistorien. Ottesen kæmpede sig fra den såkaldte frihåndsskole, hvor eleverne kopierede ældre stik og tegninger, op til gipsskolen, der bestod i tegning efter gipsfigurer, men professoren Eckersberg tillod ham ikke at rykke op i modelskolen, hvor eleverne tegnede efter levende model, førend Ottesen havde forbedret sine tegneevner. Ottesen havde dog ikke råd til fortsat husleje og slet ikke

*En Rose i Soldatens Knaphul, 1884.
Olie på lærred, 25 x 20 cm.*

til leje af modeller, så i sin nød måtte han finde et billigere alternativ: “[...] det var vist Oekonomien som lærte mig at vælge Gjenstand for mit Billede som jeg valgte den; thi det var just ikke min Lyst, at jeg valgte de mest tarvelige Vinterfrugter, som da Aarstiden frembød”.

Frugtstykket fulgtes af flere, og opmuntret af maleren J.P. Møller begyndte Ottesen at studere de nederlandske mestres blomster- og frugtstillebener. I 1842 debuterede han på Charlottenborgs Forårsudstilling med to frugtstykker og et enkelt blomsterstykke. Samme år solgte han et værk til billedhuggeren Bertel Thorvaldsen og året efter til kong Christian VIII. Hermed var hans ry etableret. Ottesen udstillede hvert år frem til sin

Forår i Charlottenlund Skov, 1862. Olie på lærred, 92,3 x 80 cm.

*Side 125:
En Kone sætter
Blomster i en Vase,
1891. Olie på træ,
67,3 x 89,5 cm.*

død på den årlige Forårsudstilling også kaldet Salonen, i alt 52 gange med 209 værker. I 1866 blev Ottesen medlem af Akademiet, og i 1874 Titulær Professor sammesteds, "med

Rang i 5te Klasse Nr. 8 efter Rangforordningen". Få måneder før sin død i 1892 udnævntes han til Ridder af Dannebrog.

Da Ottesen udstillede sine første

billeder, rangerede blomstermaleriet ikke højt i den akademiske kunstverden. Opstillinger ses dog jævnligt udstillet, men som oftest udført af kvinder og ikke altid af lige høj kvalitet, hvilket ikke styrkede genrens anseelse. Kvinder havde ikke adgang til akademiet og var henvist til privat undervisning - i blomstermaleri. Eckersberg havde flere kvindelige privatelever, og Ottesen blev selv siden en eftertragtet underviser. Sammen med den noget ældre kollega, J.L. Jensen, formåede Ottesen i sin samtid at skabe akademisk respekt om de malede blomster. Begge solgte adskillige værker til den Kgl. Malerisamling (det senere Statens Museum for Kunst). Den ellers kritiske kunsthistoriker N.L. Høyen var begejstret for Ottesen og sørgede for flere erhvervelser af kunstneren til nævnte samling. Sammen med oldtidsforskeren C.J. Thomsen indstillede han bl.a. Forår i Charlottenlund Skov fra 1862 til erhvervelse: "Bøgens spæde, silkeagtige Blade ere sikkert endnu ikke nogensinde blevet malede med saa megen Følelse for deres Skønhed som her".

Når Ottesen og Jensen hver især kunne opnå så gedigen succes, hænger det ikke kun sammen med en solid teknisk kunnen. Op igennem 1800-tallet var en generel interesse for havekunst med fokus på pryd-blomster og anlæggelsen af blomsterhaver vokset frem med et væld af havebøger som resultat. Ligeledes fandt blomsterne sideløbende vej ind i litteraturen og poesien. Fra England og Frankrig vandrede blomsternes eget sprog ind i den danske kultur. Det hele kulminerede i 1858, da August Bentzien (1815-1882) udgav 'Flora: Nyeste Blomstersprog eller ori-

entalisk Blomstervexling, indeholdende nordiske Blomsters, Blades og Frugters symbolske Betydning'. En blomst eller en buket kunne i princippet erstatte et brev - og gerne med en romantisk betydning: "Kirsebær: Dig tilhører mit Hjerte", eller "Lupin. Naar jeg i Dit Øie spejlede mig, var jeg saa lykkelig".

Der var heller ikke noget til hinder for, at forskellige årstiders blomster kunne samles i samme billede som i 'En Kone sætter Blomster i en Vase' fra 1891, hvor forårets stedmoderblomster, bølgeblade og pinseliljer står side om side med forsommerens syrener og sommerens roser og liljer.

Selv i en høj alder, hvor andre langt mere eksperimenterende kunstformer og motivverdener havde indtaget kunstscenen, viste Ottesen sig villig til at eksperimentere. Indførelsen af fotografiet havde op igennem 1870'erne og 80'erne ført til nye greb og beskæringer i malerkunsten, inspireret af fotoets flygtige natur. Med En Rose i Soldatens Knaphul, fra 1884 skabte den aldrende kunstner et af sine måske mest særprægede billeder. Alene den dristige beskæring, der skærer alt unødigt bort og blot fokuserer på et udsnit af en soldateruniform, er usædvanlig - selv for 'Det Moderne Gennembruds' 1880'ere. Læg dertil den skarpe kontrast skabt af den lyserøde, feminine rose imod den mørkeblå, maskuline uniform med mindemedaljen for 1864.

I modsætning til sine jævnaldrende kolleger, der som oftest endte med stejlt at stå i opposition til den nye kunst, var Ottesen tydeligvis ikke til sinds at lade sig begrænse af gængse normer. ■

Hans Storm

Af H.E. Sørensen

Digteren Hans Storm fra Gråsten er glemt i dag. Forfatteren H.E. Sørensen tegner et portræt af digteren, der malede naturen, årets gang og stemninger i lyriske toner.

LÆGEN OG DIGTEREN Hans Frederik Peter Storm (1886-1945), der havde praksis i Gråsten fra 1920, blev født i Fåborg. Hans mor døde, da han var fire år, og han voksede derefter op hos sin far i Königsberg, hvor han var prokurist og translatør i et internationalt handelshus. Drengen var således fra lille fortrolig med tysk, som var det almindelige omgangssprog i byen og i hjemmet, men også med dansk, som han talte med sin far, der også læste danske bøger med ham. 16 år gammel blev han sendt på Frederiksborg Latinskole (gymnasium) for at tage en dansk studentereksamen.

Han begyndte derefter at læse jura og filologi, men skiftede over til medicinen. Efter nogle studieår i København mødte han sin senere hustru Marie Hollensen (1884-1942) under et ophold på Heidelbergs Universitet i 1907, hvor hun netop var begyndt på lægestudiet. Hun stammede fra Mølmark på Broager Land og havde efter bl.a. et ophold på Askov Højskole i 1907 taget studentereksamen i Berlin, hvorefter hun på fem år afsluttede den medicinske uddannelse. Storm valgte herefter at tage sin uddannelse i Tyskland og fortsatte studierne på universiteterne i Königsberg, Freiburg, Heidelberg og Kiel, ligesom han gjorde kandidat tjeneste på tyske hospitaler. De planlagde en fremtid sammen i Sønderjylland, der

hørte under Tyskland dengang. Derfor søgte og fik han tysk statsborgerskab i 1911. Hun slog sig ned i Flensborg 1913, hvor hun hurtigt fik en meget besøgt praksis, mens han under Verdenskrigen gjorde tjeneste som militærlæge. 1918 blev de gift, og efter våbenstilstanden flyttede han til Flensborg, hvor de begge havde praksis og engagerede sig i det danske arbejde.

Allerede i studentertiden havde Storm skrevet digte både på dansk og tysk, men han debuterede først i offentligheden med en række digte i *Flensborg Avis* i perioden op til folkeafstemningerne den 10. februar og 14. marts 1920. Han tog ofte sit udgangspunkt i naturen som i digtet 'Skibene', hvor en frostkold vinteraften varsler den nye tid - våren er billedet på Genforeningen (vers 1 og 4):

*Under Kollunds Kyst, i en Nat med
Stjerner
stiger af Fjordens fortryllede Skumring
Skibenes rolige Mørke rakt mod det
evige Lys.*

*Under Kollunds Kyst, i en klar Januar,
Natten har klingende Streng,
Uret trampede, Savnet skar,
Retten samlede, Retten bar,
selv om vi ventede længe.*

Noget dagligdags, noget alle kan se eller høre, bliver til et virkningsfuldt billede, som udvikler sig symbolsk, som når det grønne kobberspir på 'Frue Kirke i Flensborg' bliver et billede på håbet. Digtet er

stemningen i 1. Zone, men først trykt efter 10. februar (vers 1):

*Fra Mariekirkens Kobber
lyser Landets ældste Farve,
Haabets Banner svøbt om Spirets
opdrejste slanke Vækst.*

Kirkeklokkerne i tårnet varsler fremtiden og kalder til samling. Klokkeklangen er fyldt med løfter om en ny dag - Genforeningen, som vil samle alle (vers 4-5):

*Bag om Klang fra gamle Klokker
lyder nye Tiders Nynnen.
Faste Hammerslags Begynden
gungrer gennem Gadens Sten.
Nye Tider, nye Evner -
nu, da Fremtids Kræfter stævner,
mangler ikke een.*

*Der er kort til Bristningstimen,
Vaaren strejfer Hegn og Grøfter,
Skoves Susen vokser til.
I Mariekirkens Kimen
stiger tusind lyse Løfter
mod det Maal, vi vil.*

Et par dage efter afstemningen i 1. Zone 10. februar, hvor der var dansk flertal, skrev han fyldt af glæde og med en dækket opfordring til Flensborg og 2. Zone om at følge eksemplet nordfra. Den nye grænse ligger lige nord for byen, siger han, og det udtalte mål er selvfølgelig at få den flyttet syd om. Men det kan godt blive besværligt og ubehageligt ("en sludfuld Tid"), for tyskerne giver sig næppe med det gode. Det kræver alle kræfter at nå målet, men så skal det også nok lykkes ('I Flagenes Tegn', vers 4-6):

*Saa kom den Dag, da Danmark tog
en Del igen af sit,
og viden om vor Dannebrog
fik vaje stolt og frit.*

*Ret ud for Flensborgs nørrø Led
staar Korsets hvide Tegn
og lyser Landets frelste Fred
langt over Gaard og Hegn.*

*Vaj højt, vort Flag! En sludfuld Tid
skal føre os mod Vaar.
Vi samles nu til sidste Strid
og kæmper haardt og fast os did,
hvor Korsets Banner staar.*

Titelbladet til *Levende hegn* fra 1928.

Ved Vælgerforeningens festaften i Flensborg 25. februar fremsagde Hans Storm digtet 'Optakt', der er en mænnende opsang til byens danske vælgere og ikke mindst dem, som endnu ikke har bestemt sig. Efter de mange hårde år under tysk styre er chancen der nu for at blive danske (vers 1 og 5):

*Moden er Tiden, Tvangsgrænser falder;
frit kan vi vælge os Fremtidens Kaar.
Lys er den Røst, der fra Hjemlandet
kalder
ind til betryggende, stræbsomme Aar.*

*Stigende Sol, giv vor Ret til at være
Skær af din Glans over bølgende Jord.
Styrk du vor Trang til at løfte og bære
dybt i vort Sind og til aabenlys Ære
Danernes Dug*) i vort blæstklare Nord.*

Foråret er over os, skriver han sidst i februar efter en spadseretur i Marieskoven vest for Flensborg. Alting er i grøde, snart springer blomsterne ud, og nattergalen vil atter synge i Danmarks dale. Foråret er på vej i Slesvig, også i overført betydning - Flensborg og omegn skal igen blive en del af Danmark, for naturens - og folkets - tone er den samme ved Sundet (Øresund) og i Slesvig (Sønderjylland). Genforeningen med Danmark både skal og vil højne og styrke landet (vers 1, 2, 5, 6, 7):

*Det gror i alle Grøfter,
det blaaner i hvert Hegn,
og Knop og Kvist sig løfter
i frodig Foraarsregn.*

*Marieskovens Kroner
med lilla-røddig Rand*

*) Danernes Dug = Det danske flag.

*slaar an i fulde Toner:
"Der er et yndigt Land".*

*Snart slaar i Danmarks Dale,
i Danmarks Elverkrat
de tusind Nattergale
i Vaarens lyse Nat.*

*Ved Sundets Drømmekyster
faar Bølgen egen Klang,
og Slesvigs skjulte Røster
er med i Danmarks Sang.*

*Og Slesvigs stærke Tone
skal vokse til et Brus
og løfte Bølgens Krone
og højne Danmarks Hus.*

Få dage før afstemningen 14. marts bragte 'Flensborg Avis' hans sidste opsang. Slesvig er et skib, der stævner mod nord, styret af folket selv, hjem til Danmark, som tager åbent imod, og sammen vil vi nu som før (Runernes Tegn) bygge vort fælles hjem (Mod Danmark, vers 1, 2, 4):

*Et Hav, der blaaner, en hvid Fregat,
bugnende Sejl mod Nord.
Folkets Vilje ved Skibets Rat.
Nu tænder Danmark sin lyse Nat
for Skuden, der hjemad for'.*

*Den bløde Kyst er en aaben Favn,
Maagerne glider i Sving.
Vi kommer trætte af Strid og Savn,
men flokkes tæt om et elsket Navn:
Hjerter i Blus, Løver i Spring.
Danmark er Fartens Havn.*

*Og har vi hævdet vor Fortids Ret,
Runernes tegn stod frem.
En Sommer gror, hvor en Regn har grædt,
vi veed at vokse, og aldrig træet
vi bygger vort gamle Hjem*

Nu gik det jo ikke, som Storm og mange andre med ham havde ønsket. Afstemningen den 14. marts viste et stort tysk flertal både i Flensborg og resten af 2. Zone. Afgørelsen var klar. Flensborg forblev under Tyskland, og ægteparret Storm flyttede til Gråsten, hvor de åbnede fælles praksis.

Her fortsatte han med at skrive digte på dansk i 'Flensborg Avis' og på tysk i det danske, men tysksprogede blad '*Der Schleswiger*', der udkom i Flensborg, og som i 1920'erne blev redigeret af Jacob Kronika, ligesom han fik enkelte digte optaget i '*Sønderjysk Månedsskrift*' og '*Sprogforeningens Almanak*'. 1928 udgav han et udvalg af sine digte i samlingen '*Levende Hegn*', der fulgtes op af '*Markerne*' (1930) og '*Høstsol og sene Roser*' (1933). Den kendte digter Valdemar Rørdam skrev forord til '*Levende Hegn*' og mente heri, at hans digte var båret af "lyrisk Renhed og Lidenskab", ligesom de var "enestaaende" som "et uafrysteligt Vidnesbyrd fra denne dansk-tyske Grænseverden".

De fleste af digtene er ret vemodige, præget af fine naturstemninger og skarptskårne billeder, næsten som træsnit, når han er bedst, som i dette vers fra digtet 'Landskab':

*Kirkegaard frefyldt ligger,
svøbt i mange Blomsters Duften,
gamle Møller, sorte, ene
tegner Kors i Sommerluften.*

eller fra 'Blomsterhaver', hvor det især er duftindtrykkene, han registrerer:

*Ned mod Fjorden - Blomsterhaver!
Tangblød Sti, Resedadufte,
Fjordens milde Saltvanddufte*

*ind imellem Georginer.
Sommeraftner med Jasminer
i den tordenvarme Em
svandt i Mørket, Efteraaret
stiger klart og køligt frem.*

Storm var en vandrer i naturen. Man mærker gennem digtene, at det har været en nødvendighed for ham at komme ud, vel stort set hver dag, og man fornemmer, hvorledes han og hustruen efter endt arbejdsdag har travet gennem skovene og langs stranden rundt om Gråsten og Nybøl Nor. De har gennemtrawlet Broager Land og gået mange kilometer langs fjorden, Man kan næsten følge dem på Gendarmstien helt ud til Kollund eller Broager rundt fra Egersund til Vemmingbund, langs teglværkerne ved kysten og gennem Skelde Skov med de mange oldtidsminder. Som i digtet 'Aftenvandring' (vers 1 og 5):

*Ved Skovens Rand vi aftenstille gaar,
paa Marken hæver sig de runde Stakke,
endnu er Sommervarmen i dit Haar,
en Duft af Hø omkring din lyse Nakke.*

*Og Solen synker med et gyldent Skær,
de grønne Aks i Hvedemarken svaje.
Vi drages begge bort som Dagen der
mod Nattens Sang, mod aldrig traadte
Veje.*

Eller præcise iagttagelser som i 'Solhverv', skrevet nytår 1925, der viser hans længsel efter foråret:

*Og atter vender den gyldne Sol,
det gaar mod Løv og den blaa Viol,
det gaar mod Dage med lyse Flader
og Skyggers Dvælen i høje Gader,
sribede Lande af grønt og gult
og Duft af Blomster i Natten skjult*

Titelbladet til 'Høstsol og sene
Roser' fra 1933.

At gå ture har ikke været noget nyt for parret. I flere digte mindes han deres traveture sammen i studietiden i Heidelberg ved Neckarfloden, som i det tysksprogede digt "Neckartal":

*Mit dir, mit dir ich singend ging,
der Tag war hell und Warm,
und wie der Fluss das Land umfing
umschlung dich sanft mein Arm.*

(Med dig, med dig gik jeg med sang,
/ dagen var lys og varm, / og som flo-
den favnede landet, / lagde jeg blidt
om dig min arm.)

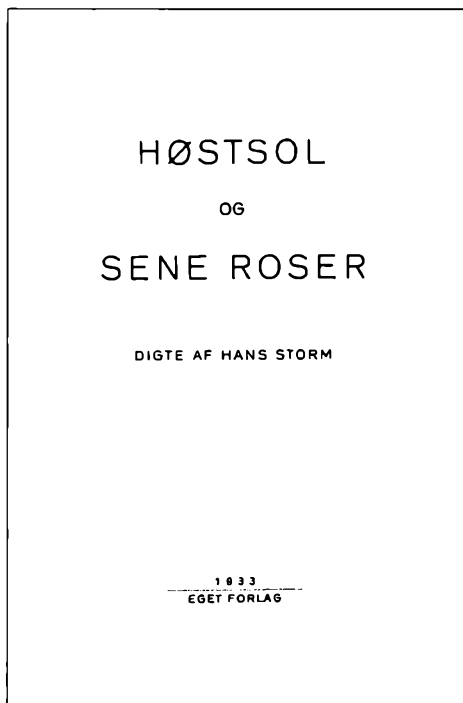
med den fine iagttagelse:

*... das Licht drang durch dein schmales
Ohr,
umstrahlend seinen Rand.*

(... Lyset skinnede gennem dit tynde
øre, / Og lyste om dets rand.)

Han holder af vejret, når det 'udfol-
der' sig. Han færdes helst i blæst og
uvejr, efterårsmånedernes storm og
regntåge eller vinterens snefog og
barfrost sætter gang i hans tanker,
men også forårsbebudere som vin-
tergæk og skovbundens violer skaber
billeder og tanker - og trækfuglene
bebudet årstidsskift ('Trækfugle'):

*Nogle flyver i høje Lag,
Højt under Vaarens Stjerner.*

*Andre flyver en Høstens Dag,
Sorte Kiler i jordlavt Jag,
Over Markernes spildte Kerner.*

Han har et tydeligt romantisk forhold til naturen, der stemmer hans sind til andagt, næsten som noget religiøst - en panteistisk ærbødighed for altets storhed - også i det små. Det ligger bag næsten alle hans tekster, men kun ét sted siges det direkte ('Dønning'):

*Jeg ved ikke noget saa dulmende mildt
som Blæstens Aandedrag
i lukkede Vinternætter
efter en sludfuld Dag.*

*Dér vugges den Ro, jeg længtes imod
mens Hagl og Regn slog ned,
dér gaar den lange Dønning
af Tidernes Evighed.*

*Jeg lægger min Bog, jeg har ikke nok
i Skæbner, som randt ud.*

*Jeg føler en Magt, en Mildhed
og nævner den stille: Gud.*

Hans Storm er i dag en fuldstændig glemte digter som så mange af 20'ernes og 30'ernes poeter. Men ligesom edderkoppens spind tilsyneladende kun er et spinkelt fletværk, så har hans bedste vers den styrke og de poetiske kvaliteter, som nok kunne berettiget til et gensyn. ■

Litteratur

Storm, Hans: 6 digte. I: *Flensborg Avis* 29/1, 14/2, 18/2, 26/2, 3/3, 10/3-1920.

Storm, Hans: : *Levende Hegn. Digte fra Sønderjylland*. Forord af Valdemar Rørdam. København 1928.

Storm, Hans: *Markerne. Nye Digte fra Sønderjylland*. København 1930.

Storm, Hans: *Høstsol og sene Roser. Digte*. Eget Forlag 1933.

Storm, Hans: Digte. I: *Sønderjysk Månedsskrift*, 1924/25, side 113-114 og 1930/31, side 97.

Storm, Hans: Den nye Fjordvej. Digt. I: *Sprogforeningens Almanak*, 1938, side 42-48.

Hansen, Niels: Fru Dr. med. Marie Storm-Hollensen. Nekrolog. I: *Sprogforeningens Almanak*, 1943, side 111-112.

Nielsen, Palle: Den litterære udvikling i Sønderjylland efter 1920. I: Claus Eskildsen, Johan Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen (red.): *Nordslesvigs aandelige Genforening med Danmark*. Aabenraa uden år, side 1-37.

Rørdam, Valdemar: Forord til: *Levende Hegn*. København 1928.

Sønderjyske højskolebygmestre/-arkitekter før 1920

Af Helge C. Jacobsen

En række markante sønderjyske arkitekter fik deres uddannelse på højskoler i Danmark. Helge C. Jacobsen har set nærmere på denne gruppe af højskolearkitekter, der var stærkt præget af Bedre Byggeskik og fik stor indflydelse på arkitekturen i Sønderjylland i første halvdel af det tyvende århundrede.

Arkitektuddannelsen i Preussen

EN SØNDERJYSK HØJSKOLEBYGMESTER ER ikke en arkitekt eller bygmester, der opførte højskoler, men en, der havde fået sin uddannelse på en dansk højskole eller en af højskolebevægelsens håndværkerskoler. De sønderjyske bygmestre og arkitekter før Genforeningen havde vidt forskellig uddannelse. De kortest uddannede havde alene fået deres undervisning på en teknisk skole i deres læretid, men mange tog en videreuddannelse på en byggeteknisk højskole eller et teknikum.

Siden 1869 var der i Preussen fri næringsret. Alle lavsprivilegier var ophævet ved lov. En murer- eller tømrersvend, der ønskede at nedsætte sig som mester, skulle ikke længere bestå en mesterprøve eller være medlem af et lav. Der gik dog ikke mange år, før den preussiske regering forsøgte at genoplive lavene for dels at sikre mestrenes interesser dels sikre det faglige niveau. Man opfordrede mestrene til at danne mesterforeninger, hvor organiseringen i første omgang var frivillig. De nye frivillige foreninger havde til opgave at udvikle en høj

håndværkskvalitet og sikre en ensartet lærlingeuddannelse. Traditionen med mesterprøver fortsatte, så man kunne fremvise bevis for sine kvalifikationer. For at bestå en mesterprøve blev det krævet, at man efter sin svendeprøve var blevet undervist i et eller flere vintersemestre på en teknisk skole eller tilsvarende. I 1897 vedtog den preussiske regering, at alle, der drev selvstændig håndværksvirksomhed, skulle være medlem af en obligatorisk mesterforening (tvangslav). Samtidig blev mesterprøven atter obligatorisk.

I anden halvdel af 1800-tallet blev bygmester- og arkitektuddannelsen i Preussen organiseret og formaliseret, hvorfor der blev oprettet arkitektskoler, 'Baugewerkschulen'. En af disse blev etableret i Egernførde en anden i Holzminden. Man kunne også tage sin uddannelse på et teknikum f.eks. i Eutin eller på en faghøjskole. Den af sønderjyderne mest søgte skole før 1920 var den byggetekniske højskole i Egernførde; et andet søgt uddannelsessted var det private, men statsanerkendte teknikum i Eutin.

Uddannelsen på en byggeteknisk skole eller på et teknikum tog normalt to til to et halvt år fordelt over fire til fem vintersemestre. Man kunne uddanne sig på fire semestre, hvis man var faglært og alene havde syv års skolegang. Havde man haft ni eller ti års skolegang, kunne man klare sig med tre semestre. Kun få uddannede sig videre til akademisk arkitekt. Om sommeren blev der arbejdet

på byggepladser. Man skulle tjene penge, for hvert semester kostede 170 mark i gebyr. Man blev undervist i matematik, geometri, fysik, statik, mekanik, materialelære, bygningskonstruktion, bygningsindretning, prisberegning, byggeplanlægning, bogføring, landbrugsbygninger, frihåndstegning, arkitektur og form-lære, arkitekturtegning, opvarmning, ventilation og fundering. På skolen fik man under vejledning træning i at tegne og projektere. Tegningerne bragte man med hjem, og de var grundlag for ens fremtidige virksomhed.

Arkitektuddannelsen på højskolerne

Mange unge dansksindede sønderjyske kvinder og mænd tog i fremmedherredømmets tid på højskole i Danmark. De fleste af dem havde tidligere været på en ungdomsskole i Danmark for at lære dansk sprog, historie og kultur at kende. Blandt disse var der håndværkere, og for en del af dem var det naturligt og ønskeligt at få sin efteruddannelse på en grundtvigsk højskole i Danmark. Af nationale grunde brød de sig ikke om at videreudanne sig på en tysk institution. Derfor tilmeldte de sig undervisningen på en af de danske højskoler, der havde en afdeling for håndværkere eller var en speciel håndværkerhøjskole. De mest kendte af disse var Vallekilde, Ollerup, Hals, Vestbirk, Haslev og Vinding. Vi har kendskab til, at der var sønderjyske elever på Vallekilde, Vinding og Vestbirk.

Undervisningen var rettet mod håndværkere. Udover almindelige højskolefag som historie, kristen-

dom, dansk og gymnastik var der fag som regning, matematik, bygnings-tegning, materialelære, arkitekturhistorie og skønskrivning. Underviserne i specialfagene var arkitekter og bygmestre. Nogle var blot én vinter på skole, men ønskede man større udbytte, skulle man deltage i to eller flere vintersemesteres undervisning. Ligesom eleverne fra de tyske tekniske højskoler bragte højskoleeleverne deres tegninger med hjem.

For en sønderjyde, der i børneskolen var blevet undervist på tysk, var det ikke lige til at følge med i undervisningen på en dansk håndværkerskole og slet ikke, hvis han ikke havde været på dansk efterskole før sin lærlingetid. Laust Nielsen Jepsen fra Bredebro var elev på Vinding Håndværkerskole vinteren 1901-1902. Han skriver i sine erindringer: "Denne vinter er den bedste, som jeg haft i min ungdomstid. For vi sønderjyder, som var blevet stængt ude fra alt dansk åndsliv, var det en oplevelse og berigelse at høre om Grundtvig, Kold og alle danske digtere og stormænd. I førstningen faldt det mig noget svært at følge med, læse dansk kunne jeg, men skrive ret ordentligt dansk kunne jeg ikke, de latinske bogstaver måtte jeg først til at lære, men med en god vilje og en portion energi, så varede det heller ikke længe, inden jeg var med, og også rigtigt med".

Vallekilde Højskole

Den grundtvigske Vallekilde Højskole blev startet i 1865, og allerede i 1868 blev den senere leder af højskolens aflægger, Vallekilde Håndværkerskole, Andreas Bentsen, ansat som lærer på højskolen. Bentsen havde været i tømmerlære, før han kom på Blaa-

gaard Seminarium for at få en læreruddannelse. Kort efter sin ansættelse på Vallekilde byggede Bentsen et hus til sig selv på højskolens grund. Der boede han resten af sit liv. I årene efter tegnede og opførte han en række andre bygninger til højskolen. I 1875 løste han næringsbrev som bygmester. I sit firma ansatte han en del tidligere højskoleelever. I 1877 etablerede højskolen en særlig håndværkerlinje med 24 elever og Bentsen som leder og lærer.

Det var dog upraktisk, at håndværkereleverne skulle dele lokaler med skolens øvrige elever, hvorfor man opførte en egentlig håndværkerskole, der blev indviet i 1879. Udover de få faste lærere på skolen anvendte man tidligere elever. Et eksempel på sådan en lærer er Hans Ahrndt fra Sillerup. Bentsen var selvlært som arkitekt, men gennem sit i perioder tætte samarbejde med Martin Nyrup havde han tilegnet sig mange færdigheder og stået for opførelsen af en lang række frimenighedskirker over hele landet, bl.a. frimenighedskirken i Bovlund. De er stort set alle opført i en form for nyromansk stil gerne med et nygotisk tårn. Bentsens søn, Ivar Bentsen, der var uddannet som arkitekt, og som var medstifter af foreningen Bedre Byggeskik, var i flere perioder lærer på sin fars skole. Ivar Bentsen fik gennem sin undervisning stor indflydelse på eleverne.

Vallekilde Håndværkerskole blev model for flere andre skoler. Uden for Vejle i Vinding etableredes i 1867 en højskole. I 1888 blev arkitekten Aage Brummer, der tidligere havde været elev på Vallekilde, ansat som lærer på skolen, og der blev etableret en håndværkerlinje. Kort tid efter opførte han

Foto Helge C. Jakobsen.

Aastrupvej 67 i Haderslev, opført 1923 i Bedre Byggeskik efter tegninger af Peter Gram.

Foto: Kim Furdal

Hjelmallé 15 i Aabenraa tegnet af Jep Fink og opført 1924.

et hus og en særlig skolebygning på højskolens grund, og Vinding Håndværkerskole var en realitet. Den arbejdede dog snævert sammen med højskolen. Ligesom sin lærer på Vallekilde tegnede Aage Brummer sine bygninger i en moderat form for historicisme. I 1906 overlod Aage Brummer skolen til sin bror, Ole Brummer, der også var arkitekt. Ole Brummer blev stærkt inspireret af Bedre Byggeskik.

Vestbirk Højskole blev etableret i 1884. Den fik hurtigt en håndværkerlinje. Lærerne i Vestbirk blev ikke så kendte som arkitekter, men alligevel fik den stor søgning.

modsat mange andre højskoler efterladt sig undervisningsplaner. I vinteren 1908-09 blev der på håndværkerlinjen hver dag undervist fire timer dagligt i geometrisk tegning, frihåndstegning, projektionstegning og fagtegning. Derudover kunne håndværkereleverne vælge fag, som højskolens øvrige elever blev undervist i. De valgte ofte fysik, regning, skrivning, bogføring, landmåling, nivellering samt nogle almenoplysende fag. Fagudbuddene har givet været de samme på Vallekilde og Vinding.

Et vintersemester kunne give et rimeligt grundlag, når man skulle virke som bygmester, men flere deltog i to eller tre semestre. Det var ingen luksus at være elev på en højskole eller håndværkerskole omkring år 1900, selvom et ophold på fem måneder kostede 175 kr. Man sov på sovesal, dog kunne man mod ekstra betaling på 8-9 kr. komme til at sove på to eller tremandsværelser. Der skulle betales særskilt for brændsel og undervisningsmaterialer i form af blyanter, papir og penne. Bøgerne kunne man låne.

Skolerne og Bedre Byggeskik

Eleverne på håndværkerhøjskolerne blev undervist i den givne tids arkitekturform. Før 1907 blev man undervist i moderat historicisme samt trempelbygninger. De, der var elever i perioden 1907 til 1914 oplevede de unge danske arkitekters opgør med historicismen. I 1907 etablerede Akademisk Arkitektforening 'Tegnehjælpen', der tilbød hjælp til bygmestre og ubemidlede bygherrer ved udformning af mindre byggeri, således disse kom til at fremstå i en smuk og hensigtsmæssig arkitektur, der passede sammen med egnens oprindelige

bygningsformer. 'Tegnehjælpen' udviklede sig til foreningen 'Bedre Byggeskik', der blev stiftet i 1915 af bl.a. arkitekterne Ivar Bentsen, P.V. Jensen-Klint, Martin Nyrup, Hack Kampmann, Carl Brummer, Poul Baumann, Poul Holsøe og Harald Nielsen. Mange af disse havde stærke kontakter til højskolerne og håndværkerskolerne. Foreningens formål var gennem det enkle solide danske håndværk at styrke traditionelt byggeri, så det kom til at præge det danske landskab og byer med ny, smuk og veltilpasset arkitektur. De unge københavnske arkitekter og arkitektstuderende, der var med til at etablere foreningen Bedre Byggeskik, lod i lighed med de nordtyske arkitekter sig inspirere af Vestslesvig. Byggeskikken blev opfattet af de danske arkitekter som en del af den oprindelige danske arkitektur. De drog bl.a. til slotsbyen Møgeltønder for på samme måde som de tyske at lære den vestslesvigske byggeskik at kende ved at fotografere og måle de mange huse og gårde op. Dermed blev Møgeltønder inspirationskilde for både den slesvig-holstenske hjemstavnsstil og den danske Bedre Byggeskik. Håndværkerhøjskolerne lærere var blandt de fremmeste til at argumentere for Bedre Byggeskik-arkitekturen og havde stor indflydelse på deres elever. Derfor kunne de sønderjyske elever nemt vende hjem til hjemstavnen, hvor de tegnede bygninger, der faldt inden for bygherrernes smag.

I Sønderjylland var der på samme tid som i Danmark og i resten af Nordtyskland opbrud inden for arkitekturen. Man fjernede sig fra historicismen, nationalromantik, schweitzerstil, m.m. trempelhuse og begynd-

te at bygge i slesvig-holstensk hjemstavnsstil, en arkitekturform, der lå tæt på den samtidige danske Bedre Byggeskik. Højskolearkitekterne havde derfor ingen problemer med i hjemstavnen at tegne huse, der fint passede til bygherrens smag og ønsker.

Arkitekterne

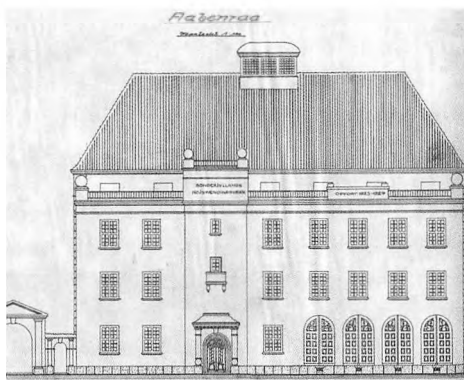
De unge mennesker, der drog til Danmark for at uddanne sig på en håndværkerhøjskole, kom alle fra bevidst dansksindede hjem præget af grundtvigianismen. Vallekilde var meget kendt i disse kredse. Derfor var det naturligt, at Hans Ahrndt, der blev født i Sillerup 1870 og voksede op i en stærk dansk familie, hvor faderen var bygmester, fik en del af sin uddannelse der. Efter læretid frekventerede han først Teknisk Skole i Kolding, hvorefter

han var tre vintre på Vallekilde Håndværkerskole, en vinter på Askov for til sidst at gøre sin uddannelse færdig på Teknisk Skole i København. Derefter var han i tre år om vinteren lærer på Vallekilde, hvorefter han i 1895 overtog faderens byggeforretning. Hans forretningsvirksomhed kom til at omfatte byggefirma, salg af byggematerialer, savværksvirksomhed samt tegnestue. Endvidere var han medejer af en kalksandstensfabrik i Hejlsminde. Som bygmester opførte han bl.a. de danske frimenighedskirker i Haderslev, Aabenraa og Bovlund. Ahrndt har tegnet bygninger i historicisme, som han har lært af Andreas Bentsen og på skolen i København, senere i hjemstavnsstil og Bedre Byggeskik. Man finder hans bygninger i omegnen af Fjelstrup. I Haderslev har han tegnet den stateli-

Aastrup Allé 46, Over Aastrup, tegnet af bygmester Ahrndt.

Foto: Helge C. Jacobsen.

Jep Finks tegning af Højspændingsværket på Aabenraa Havn, som stod færdig i 1924. Bygningen er meget karakteristisk for Finks Bedre Byggeskik, hvor han i detaljerne omkring bl.a. indgangspartiet trækker på elementer fra barokkens bygninger i Aabenraa bymidte.

ge ville, Aastrupvej 125. I Aastrup Sogn har han tegnet administrationsbygningen ved elforsyningsanlægget ved Aastrup Bro og en købmandsforretning. I Sillerup har han bl.a. tegnet og bygget den store Abildgaard. Hans Ahrndt døde i 1944.

Jep Fink, der blev født i 1882 og voksede op i det udpræget danske sogn, Aller, valgte også, efter han var udlært som tømrer, at uddanne sig på Vallekilde i 1900. Jep Fink har utvivlsomt kendt den dansksindede bygmester og arkitekt Hans Ahrndt fra nabosognet Fjelstrup og fra ham hørt om Vallekilde og Andreas Bentsens forstandervirke. Forstanderens søn, arkitekten Ivar Bentsen, der var medstifter af Bedre Byggeskik, var periodevis lærer på skolen, Efter han i 1907 giftede sig i Vallekilde med højskoleforstander Ernst Triers datter, kom Jep Fink til Aabenraa, hvor han dels etablerede egen tegnestue dels blev medindehaver af byggefirmaet Brdr. Fink. Selvom Finks læremester var Andreas Bentsen, der tegnede sine huse i en moderat form for historicisme, og Fink på skolen lærte at tegne i denne stil, er alle Finks bygninger først tegnet i hjemstavnsstil og senere i mere rendyrket Bedre Byggeskik. Han tegnede og projekterede villaer, stuehuse, mejerier, forsamlingshuse, præstegårde, skoler, gårde

Far og søn, bygmester og forstander, Ivar Bentsen (1839-1914) og arkitekt Andreas Bentsen (1876-1943) kom til at spille en afgørende rolle for arkitekt Jep Fink og andres uddannelse som arkitekt på håndværkerskolen i Vallekilde. På billedet ses en selvbevidst Ivar Bentsen med hænderne i vesten.

og husmandssteder. Hans mest karakteristiske og største værker var det nu nedrevne højspændingsværk på havnen i Aabenraa, præstegården ved Sct. Jørgens Kirke og Grand Hotel i Aabenraa. Man finder Finks smukke bygninger over alt i Sønderjylland. Jep Fink døde i 1973.

Vallekilde på Sjælland var langt hjemmefra for sønderjyder. Det var Vinding ved Vejle ikke, og Vinding Højskole havde tradition for og satte en ære i at have mange elever fra Sønderjylland. Måske derfor var det naturligt for Martin J. Madsen, der blev født i Mølby i 1878 og uddannet som snedker, at videreuddanne sig i Vinding. Først var han forinden et par år på valsen. Han har både arbejdet i Tyskland og Danmark. I et par vintre omkring år 1900 var han på Vinding Håndværkerskole. Kort efter tiden på Vinding etablerede han i 1903 eget snedkerværksted i Mølby. Virksomheden udviklede sig hurtigt til noget stort med mange ansatte. Udover snedkerarbejde udførte han tømmer-, murer-, blikkenslager- og malerarbej-

de. Madsen tilbød totalentrepriser, da han selv kunne tegne og projektere, og firmaets forretning med bygningsartikler og dampsavværk kunne levere alle materialer. Madsen var indkaldt til militærtjeneste under hele Første Verdenskrig. Firmaet blev i disse fire år ført videre af ægtefællen samt ældre medarbejdere. Omkring 1930 optog han sin svigersøn Johannes Schwee i firmaet.

Som bygmester og snedkermester virkede han over hele Sønderjylland. De huse og bygninger, han selv tegnede og projekterede foruden at opføre, lå overvejende i sognene omkring Sommersted og Oksenvad. Det første hus, han tegnede og opførte, var hans bolig, forretning og værksted, nuværende Tovskovvej 35 i Mølby. Det er opført umiddelbart efter 1903. De første huse, Madsen tegnede, var trempelhuse eller 'schweitzervillaer'. Efterfølgende tegnede han i hjemstavnsstil og Bedre Byggeskik. Madsen arbejdede ind til sin død i 1953.

På håndværkerskolen i Vinding mødte Martin J. Madsen Søren Han-

Laust Nielsen Jepsens smukke huse i Søndergade i Bredebro.

sen (1875 til 1959), der var født i Hvovarp ved Aars i Himmerland. Efter skoletid kom han i kombineret snedker-/tømrerlære. For at dygtiggøre sig tog han i vinteren 1901-02 på Vinding Håndværkerskole. Når han bliver omtalt som en af de sønderjyske højskolebygmestre, skyldes det, at han kom til at virke som snedkermester og arkitekt i Sønderjylland. På skolen mødte han Martin J. Madsen fra Mølby. De to fandt hurtigt sammen og indledte et venskab, der varede resten af deres dage. Martin Madsen overtalte Søren Hansen til at tage med til Mølby for at arbejde hos ham. Efter et stykke tid fandt Hansen en ægtefælle, Bodil K. Juhl fra Grarup øst for Haderslev. Søren Hansen arbejdede for Madsen ind til 1917, hvor han og familien flyttede lige nord for

Kongeåen. Efter 1920 vendte familien tilbage til Mølby, og han opførte her en bolig og et værksted til sig selv. Søren udførte snedker-/tømrerarbejde for kunder i sognene omkring Sommersted. Han var endvidere en ganske dygtig arkitekt, der nåede at tegne mange huse samt værksteds- og landbrugsbygninger. Disse huse, alle i Bedre Byggeskik, blev også opført i Sommersted og omliggende sogne. Søren Hansen var også en meget dygtig frihåndstegner og træskærer. Hans søn, Søren Juhl Hansen, blev også uddannet som snedker, og han fortsatte ligesom sin far med at videreudanne sig på Vinding Håndværkerskole. I midten af trediverne gik han ind i faderens firma, og ligesom faderen kom han til at virke både som håndværksmester og arkitekt.

Bovlund frimenighedskirke, tegnet af Andreas Bentsen fra Vallekilde og opført af Hans Ahrndt. Kirken stod færdig i 1899.

På skolen var de to venner samtidig med den dansksindede Laust Nielsen Jepsen, der er født i Bredebro i 1880. Han blev uddannet som tømrer, hvorefter han i 1901 drog på Vinding Håndværkerskole ved Vejle, hvor han også fik forstanderen, arkitekten Aage Brummer som lærer. Efter en vinters skoleophold fik han arbejde hos tømrermester Martin Møller i Bredebro. Laust Nielsen Jepsen etablerede i 1904 egen forretning også i Bredebro. I løbet af kort tid kom den til at omfatte byggefirma, tegnestue og byggematerielforretning. L.N. Jepsen var tysk soldat under hele Første Verdenskrig. I den tid lå firmaet under drejet. Laust Nielsen Jepsen tegnede sine bygninger i Bedre Byggeskik, hvoraf mange stadig står i Bredebro og omegn.

Nielsen Jepsen var meget tilfreds med opholdet i Vinding. Derfor opfordrede han sin søn Lauge Nielsen Jepsen til at tage samme uddannelse på Vinding Håndværkerskole. L.N. Jepsen døde i 1947.

Alle de omtalte bygmestre/arkitekter, bortset fra Hans Ahrndt fik ikke anden uddannelse end den, de modtog på håndværkerskolerne. Men de to, der påbegyndte deres uddannelse på Vestbirk Håndværkerskole gjorde. Det var Andreas Dall fra Jels, hvor han blev født i 1880. Efter uddannelse som tømrer var han elev på Vestbirk Håndværkerskole i et vinterhalvår for senere at fortsætte sin uddannelse. Først var han fire vintre på byggeteknisk skole i Egernførde, hvorefter han afsluttende sin uddannelse med tre år på arkitektskolen i Darmstadt. Efter ti år som konduktør og medarbejdende arkitekt på flere forskellige tegnestuer i Tyskland nedsat-

te han sig som praktiserende arkitekt i Flensborg i 1919. Dall er mest kendt for at have tegnet Duborg-Skolen i Flensborg. Nord for den nuværende grænse har han bl.a. tegnet Landbohjem i Jels, ungdomsherberget i Kollund samt sammen med arkitekt H. Mundt fra Sønderborg Kiskelund Skole, Mjels Skole, alderdomshjemmet i Rinkenæs og Ingrid-børnehaven i Gråsten. Andreas Dall flyttede i 1939 til Aarhus. Han døde i Aabenraa i 1975.

Den anden, der påbegyndte sin bygmesteruddannelse i Vestbirk, var murersvenden Jørgen Birkedal fra Rødding. Han var på Vestbirk i vinteren 1893-1894. Derefter tog han på valsen i Danmark og Tyskland. I 1897 færdiggjorde han sin uddannelse i Egernførde. I 1900 etablerede han sin bygmesterforretning i Rødding. De første bygninger, han tegnede, var trempelhuse med skifertag, opført i rød tegl og gerne med dekorative friser. Derefter tegnede han enkelte bygninger med jugendpræg. Efter Første Verdenskrig tegnede han i hjemstavnstil og Bedre Byggeskik.

Når man i dag iagttager de mange tilbageværende huse og bygninger tegnet af højskolearkitekterne, også dem med den korte uddannelse, forbavses man over den høje kvalitet, bygningerne besidder. Bentsens, Brummers og de øvrige læreres evner har ikke været helt ringe, og eleverne må være gået ind i uddannelsen med ildhu. ■

Tak til Lauge Jepsen, Søren Juhl Hansen, Anker Ravn Knudsen

Borte for altid?

Af Anders Hauge

'Den Danske Slesviger' synes stort set umulig at opdrive fra midten af 1862 til midten af 1864? Fhv. provst på Ærø, Anders Hauge, har fået et problem. Mon der på et eller flere upåagtede steder skulle gemmer sig eksemplarer?

AVISEN VAR DANSK SINDET og blev siden 1852 redigeret og udgivet af bogtrykker G.G. Grimm i Sønderborg.

Efter den tyske besættelse af næsten hele Slesvig i foråret 1864 var der kun to ubesatte områder, hvor der udkom danske aviser. Ærø Avis udkom på Ærø og Den Danske Slesviger på Als.¹⁾

I marts 1864 var der valg til Rigsrådets folketing. I kun tre af Slesvigs 29 valgkredse blev det muligt at gennemføre valg. Det er en undersøgelse af de forskellige kandidaters holdninger såvel nord som syd for Kongeåen, der for Slesvigs vedkommende har aktualiseret savnet af 'Den Danske Slesviger'. Især for februar og marts 1864.

Ligesom man i Ærø Avis kan læse om kandidaternes holdninger, vil det være ønskeligt at kunne gøre det samme i Den Danske Slesviger for Sønderborgs og Als' vedkommende.²⁾ Hvis man altså blot kan finde bevarede eksemplarer af 'Den Danske Slesviger'!

På Statsbiblioteket og Det Kongelige Bibliotek forefindes avisen frem til midt i 1862. Men ingen eksemplarer fra 1863 eller 1864. Forespørgsler på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg og på Rigsarkivet i Aabenraa har ikke bragt eksemplarer for dagen. Intet i Kiel.³⁾

På Sønderborg Slot har man en enkelt løbeseddel fra 1864. En rundspørge til alle arkiverne på Als i Sønderborg Kommunes Lokalhistoriske Arkivsamvirke, hvor alle med en enkelt undtagelse har svaret, gav kunganske få resultater. Arkivet i Haderslev kunne bidrage med få numre.

Den danske Slesviger.

Kongelig privilegeret politisk og Anvertissements-Tidende.

1864. No. 20

Tirsdag den 16. Februar 1864.

17. Marg.

Høbenhavn, den 13. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Als. Haderslev den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Haderslev, den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Haderslev, den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

... i den af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Als. Haderslev den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Haderslev, den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Haderslev, den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

... i den af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Als. Haderslev den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Haderslev, den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Haderslev, den 14. Februar. Vi træde af og til af denne tidsskrift, at de udsatte Møder om Aabenrådsal og Redaktionen af den danske Slesviger og Redaktionen af den danske Slesviger.

Foto: Anders Hauge.

'Den danske Slesviger' 16. februar 1864.

Humletorvet med købmand Wolffs ejendom som den tog sig ud efter bombardementet natten til 3. april 1864. Det var her 'Den Danske Slesviger' blev trykt.⁴⁾

Desuden har der været rettet henvendelse til Gråsten Bibliotek og Slægts-historisk Forening Sønderjylland.

Det hidtidige resultat af undersøgelser:

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune har et skrøbeligt eksemplar fra 26. marts 1861.

Museum Sønderjylland enkelte eksemplarer 1857-1859.

Lokalhistorisk Arkiv for Nordborg-området 26. juli 1860, 7. august 1860, 17. november 1863 og 15. december 1863.

Kegnæs Arkiv 20. december 1848, 10. juli 1862 og 22. december 1863.

Fra 1864 er det kun lykkedes at finde to eksemplarer!, nemlig fra 6. februar og 16. februar (se foto). De lå på Rigsarkivet, Aabenraa som bilag i Sønderborg Købstad. Valgsager, Stænderforsamling og rigsråd. Valg til Rigsrådet 1855-1864.

Det magre resultat af undersøgelsen for så vidt angår årene 1863 og 1864 bliver altså tre eksemplarer fra 1863 og to eksemplarer samt en løbeseddel fra 1864. Kan det mon virkelig passe, at der ikke findes flere eksemplarer?

Nærværende artikels forfatter modtager meget gerne oplysninger om 'overlevende' eksemplarer af 'Den Danske Slesviger' 1863 og 1864. ■

Litteratur

Hauge, Anders: Valgene til Rigsrådets folketing og landsting i krigens skygge i 1864. I: *Sønderjyske Årbøger 2014*, side 57-90.

Foto: Museum Sønderjylland, Sønderborg Slot.

Huhle, Robert (red.): *Sønderborg billeder fra svunden tid*, 1982.

Søllinge, Jette D. m.fl.: *De Danske Aviser. Internetudgave* pr. 15. marts 2016
www.dedanskeaviser.dk

Noter

- 1) På Vesterhavssøerne og på Femern udkom ingen danske aviser. 'Fahmarnsches Wochen-Blatt' omtaler ikke valget.
- 2) I Sønderborg/Nordborg blev borgmester Finsen valgt. Hans modkandidat var advokat Pingel, der blev stillet af G.G. Grimm, jf. Dagbladet 8. marts 1864. I landdistriktet på Als blev degn Peter Jørgensen, Hørup valgt.
- 3) De Danske Aviser, opslag 'Den Danske Slesviger'.
- 4) Knud Erik Sørensen, Sønderborg, har henledt opmærksomheden på dette foto med tilhørende omtale, der er mere fylldig end den her gengivne.

Kontakt

E-mail: andersshauge@mail.dk

Grænselandskronik

Af Jørn Buch

Redaktionen af Sønderjysk Månedsskrift byder velkommen til fhv. lektor ved seminariet i Haderslev, Jørn Buch, der fra og med dette nummer er ny grænselandskronikør. Det sker på et tidspunkt, hvor grænsekontrollen stadig er et omstridt politisk emne såvel i grænselandet som landspolitisk.

Grænselandskronikken er udtryk for forfatterens holdning og udtrykker ikke nødvendigvis Historisk Samfunds holdninger.

Grænsekontrol

DET NYE ÅRS VIGTIGSTE begivenhed i grænselandet er uden tvivl diskussionen om kontrol ved den dansk-tyske grænse, som har fyldt meget i alle medier. Også i de tyske. Det fik den danske generalkonsul

Henrik Becker-Christensen til at kritisere de tyske medier ved Flensborg Borgerforenings nytårsmøde, skriver Flensborg Avis den 4. januar, samme dag de svenske asylregler og den danske grænsekontrol trådte i kraft. Generalkonsulen tog afstand fra tyske udsagn som "en ny istid" i det dansk-tyske grænseland, da den danske politik var en reaktion på en ændret tysk praksis, som gav flygtninge mulighed for fri gennemrejse til Danmark og Skandinavien. Det har Becker-Christensen ret i, men det ændrer ikke på, at holdningen i det officielle Danmark var meget kritisk og negativ overfor de mange mennesker, som kom til Danmark.

Redaktør Jørgen Møllekær fra Flensborg Avis har i flere ledere givet udtryk for, at grænsekontrollen alene er

Siden den 4. januar i år har der været grænsekontrol som stikprøver ved enkelte større grænseovergange. Her er det grænsekontrollen ved Kruså.

Foto: Karin Riggelsen. Der Nordschleswiger.

Foto: Karin Ritgelesen. Der Nordschleswiger.

Lørdag den 9. januar var der demonstration til for del for flygtninge og indvandrere ved grænsen i Kruså.

“symbolpolitik, der desværre ikke løser noget som helst”.

Årstiden med vinter og sne har sikkert været medvirkende til, at antallet af flygtninge, som søger asyl i Danmark, har været relativt beskedent.

Da Danmark indførte grænsekontrollen den 4. januar, var det i en ‘light’ udgave, dvs. alene med stikprøvekontroller. Morgenavisen Jyllands-Posten og Flensborg Avis har dog dokumenteret, at der ved mange af de i alt 13 officielle grænseovergange overhovedet ikke finder nogen kontrol sted.

Fra tysk side skal man ikke forvente nogen hjælp til de danske planer om at indføre et transportøransvar, dvs. at tog, fly, busser m.m. skal kontrollere, at de rejsende er i besiddelse af de korrekte papirer, skriver Morgenavisen Jyllands-Posten den 8. januar 2016.

Grænsekontrollen er blevet forlænget flere gange.

Morgenavisen Jyllands-Posten kunne den 29. marts konstatere, at der var blevet kontrolleret næsten 440.000 personer ved den dansk-tyske grænse, hvoraf 977 var blevet nægtet indrejse.

Avisen kunne også meddele den 17. april, at grænsekontrollen har kostet dyrt i form af mandskabskrævende overarbejde til politiet på bekostning af en lang række lokalt politiarbejde over hele landet. Det har fået Dansk Folkeparti til at foreslå soldater til bevogtning af grænsen, skrev Jyske-Vestkysten den 22. april, som kunne tilføje, at forslaget ifølge en opinionmåling fra analyseinstituttet Voxmeter nyder bred opbakning i befolkningen. Der fortælles desværre ikke, hvordan der spørges?

Demonstrationer

Det kom til en demonstration til fordel for flygtninge og indvandrere ved den dansk-tyske grænse i Kruså lørdag, den 9. januar, skriver både Flensborg Avis og Der Nordschleswiger. Men der var også en moddemonstration ved Bingo-Hallen i Kruså, som krævede 'Luk grænsen nu'.

Den tyske demonstration 'Für ein buntes Flensburg' demonstrerede for at fastholde grænsen som en 'åben region', som det blev formuleret af borgmesterkandidaten for SPD Simone Lange. Alle deltagerne havde deres pas og id-papirer med, da de skulle krydse grænsen, hvor de blev ledsaget af det danske politi.

JydskeVestkysten kunne den 24. april vise, at demonstrationerne for en åben grænse fortsætter, hvad der på tysk side kortvarigt førte til lukning af grænseovergangen ved Kruså.

Peberspray

I butikkerne i Flensborg er der sket en kraftig stigning i salget af peberspray, skriver Flensborg Avis. Mange er ble-

vet nervøse og usikre i forbindelse med de mange flygtninge efter begivenhederne i Köln. Der er dog ikke konstateret nogen som helst problemer i Danmark, men frygten er der. I Danmark kan man ikke købe peberspray.

Illoyalitet?

Repræsentanter fra det danske mindretal i Sydslesvig har flere gange kritiseret den danske flygtningepolitik, hvilket har fået Martin Henriksen til i et indlæg i Flensborg Avis den 5. januar at kritisere de sydslesvigske kritikere. "Jeg siger ikke, at SSW skal bakke op om grænsekontrol eller andre ting. Jeg siger såmænd blot, at de ikke ligefrem behøver at føre an i kritikken af Danmark", skrev han og tilføjede senere, at han i Danmark bruger "tid og kræfter på at overbevise endnu flere danskere om, at det danske mindretal i Sydslesvig, som en helt naturlig ting, hører til i et folkeligt fællesskab med os danskere nord for grænsen". Kritikken er fuldstændig forfejlet, for betyder det så,

Foto: Dansk Folkeparti.

Folketingsmedlem for Dansk Folkeparti, Martin Henriksen, mener ikke at SSW skal "føre an i kritikken af Danmark".

at vi danskere nord for grænsen heller ikke må kritisere regeringen og dens støttepartier, men alene kritisere oppositionen?

Sommerhusturister

En lang række danske turistorganisationer vil i den kommende tid købe reklametid i de tyske -medier og i tyske biografier for at tiltrække flere tyske turister til de danske sommerhusområder. Tyske turister udgør allerede nu ca. halvdelen af overnatningerne, og ifølge Danmarks Statistik skulle ca. 10 mio. tyskere have boet i et dansk sommerhus i 2015, skriver Der Nordschleswiger den 19. januar. Det lyder voldsomt? Mon en reklame vil ændre på tyskernes begyndende skrantende billede af danskerne som en selvoptaget nation? Jørgen Møllekær er skeptisk i en leder i Flensborg Avis 5. januar, selvom JydskeVestkysten den 10. februar kunne dokumentere, at udlejningen af danske sommerhuse til tyske turister foreløbig toppede i året 2015. Men vil det fortsætte i 2016?

Transportbranchen

Der er i fremtiden behov for mere og bedre tysk i transportbranchen, hvis man skal tro direktør Per Jørgensen fra Spedition E3. I firmaet H.P. Therkildsen er man begyndt med at lave sprogkurser for medarbejderne, skriver Der Nordschleswiger den 20. januar i en beretning. Selvom mange af de ansatte i speditionsfirmaerne kommer fra det dansk-tyske grænse-land, er der for få, som kan det tyske sprog i tilstrækkeligt omfang. Speditionsbranchen appellerer derfor til de lokale sønderjyske politikere om at satse noget mere på tysk-undervis-

ningen i skolerne. Det er bestemt ikke en ny problemstilling, men et meget relevant og desværre tilbagevendende tema.

Tysk-undervisning

Fra det kommende skoleår vil der omsider blive undervist i tysk allerede fra det 2. eller det 3. skoleår i Sønderborg Kommune, ligesom det allerede er tilfældet i Aabenraa og Tønder Kommune. Nu er det alene Haderslev Kommune, der fodslæbende står tilbage, som den eneste sønderjyske kommune, der først tilbyder tysk i Folkeskolen fra 5. klasse, hvor det er obligatorisk i de danske folkeskoler, skriver Flensborg Avis den 21. april 2016.

Dobbeltsprogede skilte peger på Knivsbjerg

Det tyske mindretal havde den 14.-16. januar deres traditionelle nytårstævne på Sankelmark, hvor der altid er et punkt, som tager temperaturen på den danske politik. I år havde man inviteret transportminister Hans Chr. Schmidt, som havde en gave med til mindretallet, da han lovede mindretallet et skilt ved motorvejen, som skal vise vej til Knivsbjerg! Der er blot den hage ved gaven, skriver Der Nordschleswiger, at den forudsætter, at Aabenraa Kommune vil gå med til denne nye skiltning. I Aabenraa har man hidtil været imod dobbeltsprogede skilte, men det var et forsøg, sagde ministeren.

Museum Sønderjylland

Museum Sønderjyllands bestyrelse er i JydskeVestkysten den 16. januar blevet bebrejdet, at de enkelte medlemmer er mere optaget af at fremme

Museum Sønderjylland skal spare et større millionbeløb. En af de afdelinger som er i spil, er den Slesvigske Vognsamling.

de lokale interesser, hvor de kommer fra, i stedet for at tænke i helhedens interesser. Men det har ikke været det store problem, mener formanden Jens Møller (V) som svar på en kvalitetsundersøgelse fra Kulturstyrelsen, der konstaterede, at det lokale vejede tungere end helheden for mange medlemmer.

Formanden Jens Møller kunne vel heller ikke svare andet, da han som formand er ansvarlig for bestyrelsens beslutninger, men han bakkes op af næstformanden Karl Erik Olesen (R), som dog erkender, "at det er naturligt at folk, der har bosat sig et sted, er glade for området". Dvs. at ledelsen i praksis accepterer, at bestyrelsens medlemmer ikke så meget tænker på

Nordslesvig som helhed, som på deres egne lokale interesser.

Carl Holst

Avisen Der Nordschleswiger har den 19. januar en leder om Carl Holst - "Er ist wieder da". Carl Holst havde torsdag den 14. januar deltaget i det store landbomøde på Agerskov Kro. Avisen ser deltagelsen af Carl Holst som et tegn på en slags 'genopstandelse' ved, at denne ankom sammen med statsministeren som et tegn på, at de to stadig står sammen - Løkke står demonstrativt på Carl Holst' side, skriver redaktør Gwyn Nissen i sin leder og tilføjer, at karenstiden for Carl Holst åbenbart er slut ved at bringe ham tilbage i rampelyset. Vi får se!

Regionsråd Syd

Der blev for nylig afholdt et lukket møde i Region Syd, skrev JydskeVestkysten den 16. januar, det var det første af i alt fire lukkede møder. Stephanie Lohse, regionsrådsformand i Region Syddanmark, har forklaret lukketheden med, at der er brug for at kunne orientere om aktuelle emner fra forvaltningen. På det første lukkede møde blev medlemmerne orienteret af forvaltningen om, hvilke konsekvenser de kommende besparelser på 200 mio. kr. kan medføre.

På de lukkede møder kan der ikke stemmes og heller ikke træffes nogen beslutninger. Der er derfor heller ingen mødepligt for Regionsrådets medlemmer.

Men da Regionsrådet vedtog det nye budget for 2016, mente Jydske-

Vestkysten den 5. april, at den nye regionsrådsformand dermed havde bestået sin "store svendeproe".

Sydslesvigloven

Den 12. januar var der i Folketinget 1. behandling af revideringen af Sydslesvigloven. Generalsekretær Jens Christiansen var til stede og kunne konstatere, at alle partiernes ordførere talte positivt om de dansksindede sydslesvigere som en del af det danske folkefællesskab. Det er i lovforslaget planen at udvide Sydslesvigudvalget fra fem til syv medlemmer, som vil medføre, at de fleste af partierne kan blive repræsenteret i udvalget.

Danske udlændinge

I Flensborg er danskerne langt den største gruppe af udlændinge, skriver

Det danske mindretal fylder godt i gadebilledet i Flensborg og omegn, her ved indkørslen til Harreslev i 2015.

foto: Martina Metzger, Flensborg Avis.

Tønder Sygehus har flere gange måttet kæmpe for livet. Sygehuset behandler årligt ca. 4.000 patienter, som med Regionsrådets sparekatalog havde udsigt til fremover at skulle til Aabenraa for at blive behandlet.

Flensborg Avis. Det er Flensborg by, som hvert år udsender et Socioatlas med forskellige statistiske oplysninger. Socioatlas 2015 viser, at Flensborgs indbyggertal er steget til knap 93.000, hvor udlændingene udgør knap 8.000. Heraf udgør gruppen af danske statsborgere 2.147, en lille stigning på 30 fra året før. Det tyrkiske befolkningselement kom ind på 2. pladsen. Der bor i alt ca. 130 forskellige nationaliteter i Flensborg, som derfor må betegnes som en ægte multi-kulti by, som mange danske turister elsker at besøge - og lave indkøb i.

Sygehusplan

Fra 2017 ville Region Syd lukke resterne af Tønder Sygehus. Man vil desuden flytte behandlingen af kræftpatienter fra Franziskus-hospitalet i Flensborg til Vejle. Dermed vil et vig-

tigt element i det grænseoverskridende samarbejde forsvinde. Den danske overborgmester Simon Faber fra Flensborg erkender overfor Flensborg Avis den 15. januar, at det udover egoistiske interesser for Flensborg by samtidig har haft betydning for mange danske turister og for danske statsborgere, som er bosat i Tyskland.

Men JydskeVestkysten kunne den 5. april meddele, at Regionsrådet alligevel vil fastholde Tønder Sygehus i det nye budgetforlig.

Glücksborg

I byen Lyksborg blev det sidste sommer i princippet besluttet at indføre to-sprogede byskilte, skrev Flensborg Avis den 8. januar i år, men nu viser det sig, at sagen trækker ud. Man kan bl.a. ikke blive enige om byens danske navn - skal det være Lyksborg el-

ler Glücksborg? Forhalingen hænger sikkert også sammen med, at der nord for grænsen heller ikke er nogen positiv vilje til dobbeltsprogede byskilte, skriver avisen, hvad den latterlige sag fra Haderslev viste. Flensborg/Flensburg er derfor stadig den eneste by med tysk og dansk stavemåde - hvad mange danskere glæder sig over, hver gang de er i Flensborg. I Nordfrisland er der mange skilte med både tyske og frisiske navne.

Faber Mittendrin

Den danske overborgmester i Flensborg Simon Faber har i de sidste to år afholdt en række borgermøder i forskellige bydele af Flensborg for at diskutere deres lokale ønsker og behov. Initiativet bliver kaldt Faber Mittendrin. Men der skal snart være kom-

munalvalg i Slesvig-Holsten, og derfor opfatter oppositionen Simon Fabers borgermøder som en slags kamufleret valgkamp, støttet af kommunens egne penge. Spørgsmålet er blevet aktualiseret af, at partierne i Flensborg byråd skal finde besparelser på de offentlige budgetter.

Det Lille Teater

Den 13. januar fyldte Det Lille Teater i Flensborg 50 år og fejrede jubilæet med udgivelsen af et festskrift, som beskriver teatrets historie. Det Lille Teater har uden tvivl stor betydning for udviklingen af den danske kultur i Sydslesvig, men også for de mange personlige og kulturelle relationer mellem utallige gæster nordfra og det danske mindretal i Sydslesvig.

Det lille Teater i Flensborg fyldte 50 år. Her ses Hjemmet, Mariegade 20 i Flensborg, hvor teateret holder til, og som det så ud for ca. 50-60 år siden.

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg.

Clementshus

I Bredsted i Sydslesvig har Dansk Sundhedstjeneste fået renoveret Clementshus med seks ældreboliger. Det er igen A.P. Møller Fonden, der har støttet renoveringen af det gamle hus, som stammer fra 1720. Huset blev købt af SSF-Sydslesvigsk Forening i 1970 for at blive brugt som byens danske forsamlingshus, men efter seks år som forsamlingshus, blev huset købt af Dansk Sundhedstjeneste, som ville omdanne huset til ældreboliger. For tre år siden blev man klar over, at huset trængte til en større ombygning, og Sundhedstjenesten søgte derfor om støtte hos A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal - ja, det hedder A.P. Møller Fonden, men pengene er lige gode af den grund.

DR Radio Syd

DR-Radio Syd får den 1. juni ny chef. Det er den 53-årige Kirsten Elley, der er vokset op i Kværs ved Gråsten, skriver Der Nordschleswiger den 1. april. Elley talte i barndomshjemmet tysk med sin far og synnejysk med

sin mor. Kirsten Elley kommer fra en stilling som redaktør ved Morgenavisen Jyllands-Posten.

Forsamlingshuse tomme

SSF-Sydslesvigsk Forening har fået økonomiske problemer, og der bliver derfor foreslået at spare på nogle forsamlingshuse, hvor der er meget lidt aktivitet. Generalsekretær Jens Christiansen kalder det "uhørt", at visse distrikter vil fastholde forsamlingshuse med for lidt aktivitet. De fleste af forsamlingshusene kører fint med mange aktiviteter, men der er enkelte steder, hvor der kun er ganske få møder med ganske få deltagere. "Der skal mere på banen", udtaler Jens Christiansen til Flensborg Avis den 14. januar på deres Kontaktsider.

Werner Görns fra Langsted i Sydslesvig kritiserer SSF for manglende dialog med medlemmerne i lokal-distrikterne.

Egernsund-kolonien

Kunstmuseet på Brundlund Slot i Aabenraa har haft stor succes i det forløbne år, især med udstillingen om 'Nolde, Clausen og Eckersberg'. Man vil imidlertid gerne videre og i år forsøge at tiltrække flere tyske besøgende med bl.a. en udstilling om Egernsund-kolonien, skriver Der Nordschleswiger og Flensborg Avis den 7. januar og tilføjede, at museet sidste år af Museum Sønderjylland var truet af lukning.

Nu er udstillingen om Egernsund-kolonien en kendsgerning, skriver aviserne den 11. januar i beøjstrede

Kirsten Elley, kommende chef på DR Radio Syd.

Fotograf: Helle Arenshak.

Foto: The Jebsen & Jessen Historical Archives, fotograf Alexander Voss.

Der er udkommet et pragtværk om den tyske arkitekt og designer Anton Huber . Alle hans væsentlige bygninger ligger i Sønderjylland med Villa Lindsnakke som hovedværk.

anmeldelser. Egersund blev et populært mødested for især en lang række tyske kunstnere, men der var også nogle danske kunstnere, som følte sig tiltrukket af Egersund, hvor de i smukke gengivelser af landskabet kunne dokumentere, hvad det var for en landsdel, der var gået tabt. Udstillingen varede indtil den 1. maj i år.

Villa Lensnack/Lindsnakke

Der er kommet et pragtværk om familien Jebsens store villa Lensnack ved Aabenraa Fjord. Bogen er udførligt omtalt af arkivleder Frank Lubowitz i *Der Nordschleswiger* den 16. januar, og han kalder med rette den store villa for "et stateligt adelspalæ". Villaen blev bygget i 1909-1910 og smukt udsmykket af en af datidens

kendte kunstnere Anton Huber i den moderne jugendstil. Huber havde da efterfulgt den kendte Heinrich Sauer-mann som leder af Flensborgs berømte kunsthåndværkerhøjskole.

Jacob Jebsen familien så dengang bestemt ikke med milde øjne på danskerne. Jebsen var som medlem af Den tyske Forening for det Nordlige Slesvig med til at købe Knivsbjerg i 1893 til brug for de tyske folkemøder, og han var derigennem med til at sikre opstillingen af Bismarck på Knivsbjerg i 1901. Hans efterkommer, den nuværende leder af firmaet Hans Michael Jebsen, har til gengæld været en yderst moderne og samtidig en spendabel herre, som i den grad har støttet hele Nordslesvig med smukke restaureringer.

Slægten von Ratlow

Kjeld Stabell: *'Slægten von Ratlows historie'*. Eksperimental Forlag, Hinnerup 2014. 581 sider. Pris: 198 kr.

Juristen Kjeld Stabell har i de seneste år udgivet flere værker om den slesvig-holstenske adel. Ikke mindst har han udgivet genealogiske værker om slægterne von Hagen og Brockdorff, og med denne bog er også slægten Ratlow dækket ind. Bogen minder på mange måder om Stabells tidligere bog om slægten Brockdorff. Værket beskriver alle kendte personer i slægten, og for hver person præsenterer Stabell først, hvad ældre genealogisk værker siger, hvorefter han selv gennemgår kildernes ud-sagn, tager kritisk stilling og giver sin egen vurdering. Ved de personer, hvor dette bliver til en længere udredning, sammenfatter han sine iagttagelser til slut. Der er tale om en imponerende og fagligt meget solid indsats. Stabells bog er fremover referenceværket til slægtens historie, som vil være et uvurderligt opslagsværk, når man interesser sig for slesvig-holstensk adelshistorie.

Prisen er så, at det bliver en bog for de særligt interesserede, som mere udmærker sig ved sine grundige og kritiske fremlæggelse af fakta og vurdering af oplysninger end ved en samlet fortælling om slægtens position og udvikling.

Sammenlignet med bogen om slægten Brockdorff er det et betydeligt fremskridt, at der bringes en række stamtavler over slægtens linjer, som gør det langt lettere at placere de enkelte personer i slægtssammenhængen. Bagi er som folde-ud-kort en gengivelse af et historisk kort. Det er smukt, men læseren havde måske haft mere brug for et moderne kort med markering af de godser, slægtens mænd har ejet.

Carsten Porskrog Rasmussen

Sønderjylland. Steder og mennesker

Kristian Ditlev Jensen: *'Sønderjylland. Steder og mennesker'*. Gyldendal, København 2014. 289 sider, rigt ill. Pris: 350 kr.

Forfatteren Kristian Ditlev Jensen har skrevet en meget flot og veloplagt bog om Sønderjylland. Bogen bærer præg af kærlighed

til og begejstring for Sønderjylland, for landsdelens historie og geografi, men først og fremmest for de mennesker, der i dag bor i landsdelen. Kristian Ditlev Jensen skriver selv et sted om Herman Bang, at 'skolede romanforfattere kan tilføje journalistikken noget helt nyt'. Og det kan man roligt supplere med, at det er han selv et godt eksempel på.

Bogen er inddelt i 61 små kapitler med hver sin lille fortælling. Der er ingen direkte sammenhænge mellem de forskellige afsnit, som er en kalejdoskopisk præsentation af forskellige sider af Sønderjyllands natur og mennesker, der af og til er sat ind i en historisk kontekst. Der er mange små finurlige vinkler på de enkelte fortællinger, som alle tager deres udgangspunkt i noget konkret, hvad enten det er mel fra Skærtøft Mølle eller det er baggrunden for Istedløven.

Selv om bogen hedder Sønderjylland, handler den primært om Nordslesvig. Kristian Ditlev Jensen har et rigtig fint blik for, at den nuværende 1920-grænse ikke alene er en historisk ny statsgrænse, men den i dag også fungerer som en Kulturgrænse. Tyskerne ved ikke, hvad der foregår nord for grænsen og danskerne ved ikke, hvad der foregår syd for grænsen - undtagen tilbuddene fra Calle eller fra Poetzch. Selv plejer jeg altid at bruge udtrykket om grænsen, at den virker som en åndelig Berlinmur. Men ellers skinner det tydeligt igennem, at det er vestkysten med marsken, der har afsat de tydeligste spor. Dog får vi flere gange at vide, at forfatterens forfader deltog i kampene på Dybbøl i 1864.

Bogen er rigt og flot illustreret med forfatterens egne store billeder sammen med Lasse Hyldager. De mange billeder supplerer ofte teksten, men ikke altid, og nogle gange er der slet ingen sammenhæng. Der er ingen tekster til billederne, men blot en stedsangivelse bag i bogen. Men enkelte gange er billederne desværre så små, at det er svært at læse, hvad der står på f.eks. Genforeningsstenen side 97.

Man kan altid komme med nogle mindre indvendinger. Det er f.eks. rigtigt, at man kan sige, at Genforeningsdagen var den 15. juni 1920, men kongen er altså først over grænsen den 1. januar 1920.

Frøslevlejren var ingen KZ-lejr, men alene en interneringslejr. Fårenes funktion er bl.a. at holde rotter væk fra digerne. Og så er det sikkert rigtigt, at der var en jesuitterkirke i Antwerpen, men den har aldrig ligget i Holland. Det var Nederlandene, før det blev delt og blev til Belgien.

Men det skal ikke skygge for det vigtigste ved bogen. Kristian Ditlev Jensen forsøger med sin bog at indkredse, hvad den særlige sønderjyske identitet egentlig er for noget. Han får flot demonstreret, at den er under stadig forandring, men også at den er meget kompleks og dermed ikke noget bestemt - sikkert til mange hurrasønderjyders store ærgrelse. Men derfor kunne man alligevel have forventet, at bogen ville slutte med en slags konklusion, hvor han selv ville komme med et mere kvalificeret bud, end det forkølede eksempel, som sociologen Henrik Dahl forsøger sig med tidligere i bogen. Bogen er dog på mange måder vigtigere at læse for sønderjyderne end for rigsdanskerne i det såkaldte gamle land.

Jørn Buch

Sanitetssoldat på østfronten

Kaj Henningsen m.fl. (red.): 'Sanitetssoldat på østfronten. Haderslev-vognmaleren Iver Henningsens breve og tegninger 1915'. Historisk Arkiv for Haderslev Kommune 2015. 250 sider, ill. Pris: 198 kr.

Bogen er en udgivelse af breve, tegninger og dagbogsoplysninger fra nordslesvigeren Iver Henningsen, der deltog i Første Verdenskrig på østfronten. Det var Henningsens plan at samle materialet i en bog, men planen blev opgivet, og først nu er den alligevel realiseret af to af børnebørnene, Kaj og Lars Henningsen, samt historikeren Martin Bo Nørregård, der sammen har foretaget redaktionen. Det er der kommet en læseværdig bog ud af. Et højdepunkt er Iver Henningsens fine blyanttegninger med motiver fra de egne eller personer, han mødte på sin vej. Det er usædvanligt for genren, at der er så mange gode illustrationer fra forfatterens egen hånd.

I 1915 meldte Iver Henningsen sig frivilligt til krigstjeneste, selvom han som 40-årig

familiefar kunne have sluppet med garnisonstjeneste langt væk fra fronterne. Nu kom han til østfronten. Som sanitetssoldat deltog han ikke direkte i blodbadet i skyttegravene, men opgaven med at bjærge døde og sønderskudte soldater fra slagmarken var mindst lige så hård kost. Iver Henningsen skåner sine læsere for de blodige detaljer i arbejdet, men han reflekterer flere gange over, at han bliver mindre og mindre påvirket af al den menneskelige lidelse, han oplever.

Iver Henningsen lå ved østfronten det meste af 1915, og sidst på året vendte han tilbage til Slesvig-Holsten - voldsomt plaget af dårlige tænder. I oktober 1916 blev han sendt til vestfronten, og her var hans lyst til at skrive og tegne tilsyneladende taget af. Derfor slutter bogens kronologiske forløb i december 1915.

Som læser overraskes man over Iver Henningsens ubetingede loyalitet mod Tyskland, som kommer til udtryk på mangfoldige måder: Han har meldt sig frivilligt til fronten. Han er begejstret for den tyske hærs formåen. Han glæder sig over sejrene og for at være med i en retfærdig krig. Han gyser ganske vist over de uhyrlige tab af menneskeliv på russisk side, men gysset munder ud i den konklusion, at det er russernes egen skyld, at de dør som fluer. De kan jo bare overgive sig. Han refererer flere gange til det stærkt antidanske nordslesvigske dagblad 'Schleswigsche Grenzpost', og når han en enkelt gang refererer til 'Ribe Stiftstidende', afviser han indholdet som britisk propaganda. Og endelig forderømmer han de nordslesvigerne, der deserterer under orlov i hjemstaven - fordi de ødelægger de andre nordslesvigeres muligheder for at blive forfremmet!

Den pro-tyske orientering er stærk hos Iver Henningsen, selvom han skriver på dansk. Man kommer derfor i tvivl, når redaktørerne uden videre slår fast i indledningen, at Iver Henningsen var dansksindet. Hvad bygger denne konstatering egentlig på?

Der ligger et stort arbejde med at afskrive, ordne og redigere det omfattende materiale. Sproget gengives tilsyneladende, som Iver Henningsen selv skrev det, dvs.

Wilckens kalkmalerier i den gamle museumsbygning i Haderslev Af Lennart S. Madsen

I 1914 bevilligede amtsrådet i Haderslev Amt midler til at opføre et museum i Haderslev. Amtet købte en byggegrund mellem Aastrupvej og Dalgade og udskrev en arkitektkonkurrence. Vinderen blev arkitekten Lorenz Hartwig, der var født i Haderslev og uddannet i Berlin. Opførelsen af museumsbygningen fandt sted i årene 1914-15.

Hartwig tegnede en fornem hall som indgangsrum i museumsbygningen på Aastrupvej. Fra den store indgangsdør træder den besøgende ind i et højloftet rum, hvor en bred trappe fører op til en repos, hvorfra man ad trapper får adgang til to udstillingslokaler på 1. sal i hver sin side af bygningen. Modsat reposen er der små balkoner, hvorfra man fra oven kan betragte det flotte rum.

Væggene skulle naturligvis dekores, og museumsdirektør Lund havde gode forbindelser til den kendte maler August Wilckens (1870-1929). Han var født i Kabdrup og ernærede sig, udover sin malekunst, ved at restaurere kalkmalerier i slesvig-holstenske kirker. I 1915 blev han bestilt til at udsmykke den nyrestaurerede Starup kirke med kalkmalerier, og i den forbindelse fik Lund ham til at dekorere forhallen i den nye museumsbygning.

Wilckens og Lund skabte tre store vægmalerier, der skal ses som allegorier over oldtiden

med udgangspunkt i de guldsåle fra bronzealderen, der førte til museets oprettelse i 1887. Skønt de tre scener skal forestille at være fra dansk bronzealder, har temaerne, heriblandt en offerscene, tydeligvis hentet inspiration i Det gamle Testamente.

Dele af kalkmalerierne har været i færd med at løsne sig fra væggene, men med støtte fra Ny-Carlsberg Fondet er de blevet restaurerede. De fremstår nu igen, som de var tænkt, da museet åbnede for publikum i 1916. Under arbejdet fandt restauratoren en hidtil ukendt frise under hovedmotiverne. Den består af første strofe af Vølvens Spådom skrevet med runer samt en bort af svastikasymboler. Frisen blev sandsynligvis overmalet, fordi nazisterne efterhånden gjorde dette helt almindelige solsymbol politisk betændt.

Forhallen og kalkmalerierne er normalt ikke åbne for publikum, men der vil være gratis adgang til at se dem under museets kendte 'onsdagsaftener i juli måned', hvor der vanen tro præsenteres musik, dans og gøgl fra scenen i frilandsafdelingen, og der er gratis adgang til museet. ■

Foto fra før restaureringen.

Arkæologi Haderslev
 11. jun. - 23. okt. 'Breaking News' - Pressebilleder fra 1864-krigen, som de kunne ses i danske og udenlandske aviser.

Oldemorstof, Bov
 29. apr. - 31. okt. 'Russiske krigsfanger på landet i Sønderjylland 1914-1918'.

Kunstmuseet Brundlund Slot
 14. maj - 23. okt. 'Forsvindingspunkter - Karin Lind'.

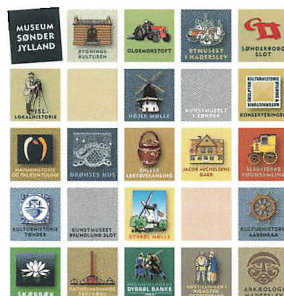
Sønderborg Slot
 Fra 17. mar. 'To generationer Dinesen ...' - Treårskrigenes våben og uniformer. Ny permanent udstilling.
 Fra 18. jun. Ny permanent udstilling om slottets historie. Udstillingen om Sønderborg Slots historie gennemgår en total fornyelse. Hele rummet får en ny indretning, der kommer nye tekster og billeder, og der vises mange flere genstande end før. Der kommer et touchboard, så man kan gå på opdagelse i renæssanceslottet.

Kulturhistorie Tønder
 3. jun. - 25. sep. Russiske kniplinger fra kniplingsbyen Vologda.
 3. jun. - forår 2017 Kniplinger fra den kvindelige kniplingshandler Anna Botilla Winther fra Bredebro.

Drøhses Hus, Tønder
 1. apr. - 23. dec. 'Kniplinger fra Sønderborg Slot'.
 1. apr. - 23. dec. 'Fra storhed til forfald' - Om kniplingshistorie i Vest-sønderjylland fra 1600-tallet til 1800-tallet.
 1. apr. - 23. dec. 'I tråd med tiden' - Kniplingshistorie fra 1900 til i dag.

Højer Mølle
 19. mar. - 31. okt. 'Det daglige brød' - Mel, brød og bagning gennem 2000 år.

Kunstmuseet i Tønder
 7. maj - 28. aug. 'C'.
 17. sep. - 15. jan. 2017 'Absolut stilhed' - Júlíana Sveinsdóttir.

Bliv løbende opdateret på

fortsat fra side 155

med de fejl, sproglblomster og germanismer, som skyldes mangelfuld eller ingen danskundervisning. De fleste læsere vil kunne læse hen over disse skønhedsfejl, men de læsere, der ikke kan, kan hente hjælp i noterne og i ordlisten bagest. Et helt uundværligt redskab er de udførlige og afbalancerede indføringer i begyndelsen og forud for hvert kapitel. De holder læseren på sporet og sætter Iver Hennings mange iagttagelser ind i den krigshistoriske kontekst. *Axel Johnsen*

Oversvømmelse i Tønder 1947

Lorens Hansen: 'Billeder fra oversvømmelse i Tønder i 1947'. Privat udgivelse, Tønder 2014. 70 sider, ill. Pris: 80 kr.

Ofte forbinder man oversvømmelser i Tønder med saltvand, som kommer fra Vadehavet, men faktisk er problemerne med at lede vand ud af vandløbene og kanalerne et lige så stort problem på Vestkysten. Det oplevede man i marts 1947, da vandløbene efter måneder med hård frost ikke kunne klare afstrømningen, da tøbruddet meldte sig. Ved Bachmanns Vandmølle havde man allerede den 11. marts åbnet for sluserne og begyndt at fjerne isen. Samtidig blev borgmesteren og digegreven advaret om faren, som de ikke tog alvorlig.

Denne historie har lokalhistoriker Lorens Hansen nu fortalt i billeder, som et supplement til hans artikel om oversvømmelsen, der kan læses i 'Tønder-erindringer XV', 2014, side 22-31. Billederne stammer overvejende fra møller Hans Bachmann, hvis enke efter hans død udlånte billederne til Lorens Hansen. Som bonus får læserne også en række billeder fra oversvømmelsen i Rudbøl Sønderkog den 23. november 1963.

Det havde været hensigtsmæssigt, hvis tekst og billeder kunne have fulgt hinanden, men som de foreligger nu, er 'Billeder fra oversvømmelse i Tønder i 1947' et godt supplement til artiklen og et memento om naturens magt i en tid, hvor der tales om klimaændringer og fremtidige problemer med vandstigninger. *kf*

Soldaten, der vidste, han skulle dø
Flemming Just: 'Soldaten, der vidste, han skulle dø'. Historisk Arkiv for Haderslev Kommune 2015. 135 sider, ill. Pris: 250 kr.

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune markerede 75-året for den tyske besættelse af Danmark med udgivelsen af journalist Flemming Justs bog 'Soldaten, der vidste, han skulle dø' med undertitlen 'Beretninger om fire timers krig den 9. april 1940 i Sønderjylland'.

Forfatterens erklærede mål har været at fortælle om de danske soldaters modige indsats og på samme tid rette søgelyset mod civilbefolkningens oplevelser af den skæbnsvangre dag. Som bekendt blev der kæmpet forskellige steder i landsdelen. Alle hændelser omtales, men begivenhederne i Haderslev står i centrum og er genstand for den mest udførlige behandling. Persongalleriet er varieret: Fra den øverstbefalende på Haderslev Kaserne, hvis egenrådighed trækker kampene i langdrag med katastrofale følger, til den menige soldat, der falder i kamp; fra den hjemmetyske leder, der vejrer morgenluft og forlanger presseensur, til den unge patriotiske pige, der på sit strejftog gennem byen bliver vidne til episoder, hun aldrig glemmer. Titelpersonen er en ung rekrut fra Vestjylland, der i forbindelse med en orlov til sin far udtaler, at det nok er sidste gang, han kommer hjem. En forudelse, der viser sig at blive til virkelighed.

Flemming Just er den alvidende fortæller, der i nutid og med brug af direkte tale redegør for personernes gøren og laden. De udførlige indskudte bokse med fakta og baggrundsstof giver læseren mulighed for at danne sig et mere overordnet billede af begivenhederne såvel før som efter selve den 9. april. Som et fint supplement til det skrevne ord er bogen forsynet med mange og gode illustrationer. En lille korrektion: Rabsted og Ravsted bruges på side 52 i flæng om den samme lokalitet nord for Bredevad, på dansk retteligt Ravsted.

Britta Bargfeldt

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte din lokale formand/kontaktperson:

Povl Solmer Frank
Svanevej 4
6500 Vojens

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7, Blans
6400 Sønderborg

Jens Andresen
Sølstedgårdvej 5
6240 Løgumkloster

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

‘Amatør’ faldt ikke i god jord Af Carl Heydenreich

DEN 17. MARTS 1935 havde ‘Sammenslutningen af Tegne- og Maleinteresserede i Sønderjylland’ stiftende generalforsamling på Harmonien i Haderslev.

Det indledende skridt hertil blev taget den 27. januar samme sted, idet malermester Johan Madsen, Christiansfeld, havde indkaldt til mødet med det formål at afdække interessen for “at danne en sammenslutning af folk i Sønderjylland, som interesserer sig for kunst”.

33 personer mødte op og støttede tanken. De drøftede også et navn, og Jeppe Madsen Ohlsen, Christiansfeld, foreslog ‘Amatørmalerernes Sammenslutning’. Seminarielærer Thorvald Toft Andersen, Haderslev, brød sig slet ikke om betegnelsen amatør og foreslog i stedet: ‘Sammenslutning af Tegnere og Malere i Sønderjylland af 1935’. Navnet fik ikke flertal, men A.P. GuldbRANDT, Haderslev, fik flertal for: ‘Sammenslutning af Tegne- og Maleinteresserede i Sønderjylland’.

Et etableringsudvalg arbejdede videre med planerne, og på den stiftende generalforsamling vedtoges etableringsudvalgets forslag til navn og vedtægter. Den valgte bestyrelse konstituerede sig med malermester Johan Madsen, Christiansfeld, formand og seminarielærer Thorvald Toft Andersen, Haderslev, næstformand. Sparekassebogholder P. Banke-Jørgensen, Haderslev, kasserer, og de øvrige bestyrelsesmedlemmer blev: Malermester A.P. GuldbRANDT, Haderslev, sekretær R. Deertz, Haderslev og dekorationsmaler Friedrich Peter Becker, Hovslund. Lærer J. Bak, Gram, revisor og A. Hinrichsen og Søren Jensen, Haderslev, suppleanter.

I 1940 blev navnet ændret til ‘Sammenslutning af Malere og Tegnere i Sønderjylland’, og i 1958 blev navnet ændret til det nuværende: ‘Sønderjysk Malersammenslutning af 1935’. Nu bruges også forkortelsen: S.M.S.

Sammenslutningen er nu i sit 82. år og den formentlig ældste aktive sønderjyske kunstnersammenslutning. Medlemstallet svinger mellem en snes og 30. For tiden 26.

Gennem årene har foreningen markeret sig med en større, årlig efterårsudstilling. Den første fandt sted på Grand Hotel i Aabenraa, men flyttede derefter til Haderslev, hvor Harmonien, Norden og Seminariet har dannet ramme om den store udstilling. I de seneste år er mønstret ændret.

- Vi har valgt at satse på andre steder til de store udstillinger. For eksempel VUC, Haderslev, og vi er begyndt at udstille forskellige ‘små’ steder med fire til seks udstillere på skift. Det har været praktiseret i Vojens Musikhus, Hans Falcks Hus, Aabenraa, Galleri 46, Holsted, Sundhedscenter Vojens, Klægager, Ballum og Rens Egnshistoriske Museum, fortæller formanden, Gretha Larsen, Tønder. Hun ser med fortrøstning på sammenslutningens fremtid, fordi foreningens engagerede medlemmer trofast møder op til udstillinger og møder.

Gennem årene har S.M.S. samlet medlemmer fra hele landsdelen, selv om Haderslev i mange år var udstillingscentrum. Med den ny udstillingstaktik formår sammenslutningen formentlig at ramme et større kunstinteresseret publikum. ■